

HAKKARİ SINIR BÖLGESİ GÖZLEM VE HAK İHLALLERİ RAPORU

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	
I. HEYETİN OLUŞUMU	
II. OLAY VE RAPORUN YAZILMA AMACI	
HAKKARİ SINIR BÖLGESİNDE YAPILAN GÖZLEMLER	
SINIR KÖYLERİNDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ	
I. ZORUNLU GÖÇ VE YERİNDEN EDİLME	
II. ASKERİ BASKI VE GÜVENLİK GÜÇLERİNİN İHLALLERİ	
III. EKONOMİK HAK İHLALLERİ	
a. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine Erişimin Kısıtlanması	
b. Mayınlı Alanlar ve Güvenlik Duvarları	
c. Yol ve Ulaşım Kısıtlamaları	
d. Ekonomik Kalkınma ve Yatırımların Engellenmesi	
IV. KADINLARA YÖNELİK HAK İHLALLERİ	
a. Zorunlu Göç ve Kadınların Yüksek Yoksulluk Riski	
b. Toplumsal Baskı ve Kadınların İzolasyonu	
c. Kadınların Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişiminin Kısıtlanması	
d. Kadınlara Yönelik Sosyal ve Kültürel Baskılar	
V. EĞİTİM HİZMETLERİNE ERİŞİMDE ZORLUKLAR	
a. Okul Eksikliği ve Fiziki Yetersizlikler	
b. Öğretmen Eksikliği ve Sürekli Atama Sorunları	
c. Ulaşım ve Coğrafi Zorluklar	
VI. SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMDE ZORLUKLAR	
a. Güvenlik Gereğiyle Sağlık Hizmetlerinin Kesintiye Uğraması	
b. Ulaşım Sorunları ve Ambulans Hizmetlerinin Yetersizliği	
KÖY BOŞALTMALAR	
KÖYE DÖNÜŞ VE REHABİLİTASYON PROJESİ	
SINIR KÖYLERİNE GİRİŞ ÇIKIŞLARDA YAŞANAN ENGELLEMELERİN HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ	
1.DERECE KARA ASKERİ YASAK BÖLGELERİNİN NEDEN OLDUĞU HAK İHLALLERİ	
SONUÇ	

GİRİŞ

İnsan Hakları Derneği (İHD), Türkiye'nin en eski ve en büyük insan hakları örgütüdür. Irk, etnik köken, dil, din veya mezhep ve inanç, renk, cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel kimlik, siyasi ayırım gözetmeksizin temel insan hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek için çalışmaktadır. Merkezi Ankara'da bulunan İHD'nin 26 şubesi, 10 temsilciliği ve 7.910 üyesi bulunmaktadır. Diğer çalışma alanlarında olduğu gibi sınır köylerinde yaşanan hak ihlalleri konusunda da İHD şubeleri ve genel merkezi çok sayıda başvuru almaktadır. Alınan başvurular üzerine oluşturulan heyetle birlikte hem gözlem yapmak hem de gözlemleri raporlaştırarak kamuoyuyla paylaşmak amacıyla Hakkari ili sınır köy ve ilçelerine gidilmiştir.

I. HEYETİN OLUŞUMU

İnsan Hakları Derneği Hakkari şubesine gelen başvurular üzerine MYK tarafından alınan kararla Genel Sayman Hatice Necla Şengül, Genel Merkez Avukatı Sidal Bayrak, Hakkari Şube Eş Başkanı ve MYK üyesi Sibel Çapraz ve şube yönetim kurulu üyeleri Ozan Akbaş, Pınar Şen Zengin, Pınar Yılmaz, Nezahat Saygı görevlendirilmiştir.

Heyetin 30 Eylül 2024-1 Ekim 2024 tarihleri arasında inceleme ve gözlem yapacağı Hakkari Valiliği'ne bildirilmiş ve gözlem sonrası tespitleri aktarmak üzere randevu talep edilmiştir. Valilik tarafından 30 Eylül günü heyetimiz aranarak Hakkari Valisinin önceden planladığı başka programları bulunması sebebiyle randevu talebimize olumlu yanıt veremeyeceği bildirilmiştir.

II. OLAY VE RAPORUN YAZILMA AMACI

Kürt illerinin çoğunda olduğu gibi Hakkari ilinde de yaklaşık 4-5 senedir devam eden sınır köylerine giriş çıkışlarda uygulanan X-Ray cihazı konulması, muhtarlık ve komutanlıktan izinli giriş, erzakların sınırlı şekilde alınması, detaylı aramalara ilişkin gözlem yapmak, hak ihlallerini ve yaşam koşullarını belgeleyerek ilgili otoritelerin dikkatini çekmek ve toplumsal bilinç oluşturmak amacıyla bu rapor hazırlanmıştır.

Gözlemlerimiz, yerel halkın günlük yaşamında karşılaştığı zorlukları, temel hak ve özgürlüklerine erişimlerini, ayrıca güvenlik ve sosyal hizmetler konusundaki eksiklikleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, sınır köylerinde yaşayan bireylerin sesine kulak vermek, insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik farkındalık yaratmak ve çözüm önerileri geliştirmek öncelikli hedefimizdir.

Raporumuz, yapılan gözlemler ışığında, bu bölgelerdeki insan hakları durumunu derinlemesine incelemekte ve gelecekte atılması gereken adımlara dair öneriler sunmaktadır. İnsan hakları, herkesin hakkıdır ve bu hakların korunması, toplumun en temel görevidir.

HAKKARİ SINIR BÖLGESİNDE YAPILAN GÖZLEMLER

29 Eylül 2024

Hakkari İli Yüksekova İlçesi Elver/Altınoluk Köyü

Derneğimizin Hakkari şubesine yapılan başvuru üzerine başvuruyla yapılan görüşmede 22 Eylül 2024 tarihinde gece vakitlerinde evlerine köye 500 metre uzaklıkta kurulmuş olan atış poligonundan atılan kurşun girdiğini, evin camını kırıp kapıya saplandığını, bu sebeple evlerini boşaltmak zorunda kaldıklarını, olay yeri incelemenin 29 Eylül 2024 tarihinde geldiklerini, şikayetçi olmaları durumunda kurşunun saplandığı kapının sökülmesi gerekeceğini, kurşunun zarar görmüş olabileceğini ve bu sebeple bir sonuç alınamayacağını, kapıda oluşan masrafın da kendilerine kalacağını, soruşturmanın iki sene sürebileceğini söylediklerini bunun üzerine şikayetçi olmaktan vazgeçtiklerini, olay gecesi yoğun ateş sesleri duyduklarını, çocuklarının seslerden uyuyamadığını, atışların genelde köyün biraz yukarısındaki boş araziye yapıldığını, köylülerin o arazide boş kovan gördüklerini, köyde bulunan iki eve de daha önce yine atış poligonundan atılan kurşunların geldiğini, poligonun olduğu arsanın köylülere ait olduğunu, köyde kendilerinin ve özellikle çocukların rahat dolaşamadıklarını, daha önce çocuğunun ayaklarının önüne kurşun geldiğini, can güvenliklerinden endişe ettiklerini ve atış poligonunun köyden uzaklaştırılıp meralarının kullanıma açılmasını istediklerini aktarmışlardır.

Olayın geçtiği yerde yaptığımız gözlemler sonucunda köyün Hakkari ili Yüksekova ilçesine 7.5 km. uzaklıkta olduğu, köyün girişinde kontrol noktası olduğu, araçların ve yolcuların kimliklerinin kontrol edildiği, köye giden yolda bir yol ayrımı olduğu ve yolun sol tarafında kırmızı renkte “Atış Poligonu” tabelasının olduğu, poligonun atış yönünün köye doğru olduğu, kurşunun camdan girip kapıya saplandığı yerin yerden yaklaşık 1 metre 60 santimetre yüksekliğinde olduğu ve kurşunun geldiği sırada orada bulunan bu boylarda birinin başına isabet edebileceği, kurşunun camı kırıp girdiği hizadan bakıldığında özel hareket kulesinin görüldüğü, özellikle çocukların tedirgin ruh hali içinde olduğu gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 1: Köyde bulunan atış poligonu

Fotoğraf 2: Atış Poligonu yönünü gösteren tabela

Fotoğraf 3 : Kurşunun eve girdiği cam

Fotoğraf 4 : Kurşunun eve girdiği camın yakından görüntüsü

Fotoğraf 5 : Kurşunun saplandığı kapı

Fotoğraf 6 : Kurşunun eve girdiği camın dışarıdan görüntüsü

30 Eylül 2024

Hakkari İli Yüksekova İlçesi Onbaşlar Köyü Nerman/Elê Mezrası

Derneğimizin Hakkari şubesine yapılan başvuru üzerine köye gidilmiş ve gözlem yapılmıştır. Yapılan başvuruda başvuru, başvurusunun raporlarımızda kullanılmasına izin vererek şunları anlatmıştır: “1994 yılında ikametgahımız olan Nerman köyünü, zorla boşaltmak durumunda kaldık. Köye dönüş yasasıyla geri döndük meyve ağacı, ceviz ağacı ve bahçe ektik. Her yaz köye gider kış koşullarından dolayı, kışı Yüksekova merkezde geçirirdik. 2015’ten beridir köye giriş çıkışlarımız izne tabi tutulmuş ve ancak biz ikametgahı olanlar bu şekilde köye girebiliyorduk. İki sene önce sonbahar ayında köyde olmadığımız bir günde askerler köye gitmiş evlerimizi kullanılmayacak şekilde tahrip etmişti. O süreden sonra yaz aylarında köyümüze korucuları yerleştiriyor kış gelene kadar orada kalıyorlardı. Korucular köyde olduğu zaman evimden dışarı çıkamıyorum. Kendimi yoğun baskı altında hissediyorum. 24 haneli köyümüz boşaltıldıktan sonra sadece üç aile köye kışlık erzaklarımızı hazırlamaya gidiyor ve ektiğimiz bahçemizdeki sebzelerimizi şehre getiriyoruz. Biz üç aile olarak bu köydeki meyve ağaçları, ceviz ağaçları ve bahçemize ektiğimiz sebzelerimizi satarak geçimimizi sağlıyoruz. Köyüme gittiğim zaman erzak kotası konulduğu için yiyeceğimi yeteri kadar götüremiyorum. Bundan dolayı sürekli şehre gelip gitmek zorunda kalıyorum, bu da bana ekstra maddi zarar veriyor. Köy girişinde GBT kontrolleri yapılıyor. Köyün üzerindeki bu yasakların kaldırılmasını talep ediyorum ve yaşam alanımdaki bu baskıların kaldırılmasını talep ediyorum.”

Köyün Yüksekova ilçesine uzaklığının yaklaşık 30 km. olduğu, yolun 20. kilometresinde sağ ve solda uzun beton bariyerlerin olduğu ama kontrol noktasının olmadığı, mezranın girişinde iki duba arasına konulmuş elle açılıp kapanan üstünde DUR yazısının bulunduğu bariyerin olduğu, bariyerin yanında askerlerin beklediği bir askeri güvenlik kulübesi olduğu gözlemlenmiştir. Köye girişte heyet aracı durdurulmuş, kimlikleri toplanmış ve mezranın kontrol noktasından 15 dakika uzaklıkta olduğu, 24 kişi yaşadığı, mezranın 1. Derece Kara Askeri Yasak Bölge olduğu bu sebeple köylüler hariç sadece muhtar tarafından kendilerine bildirilen isimlerin GBT ve adli sicil kaydı sorgusu yapıldıktan sonra akraba tutanağı tutulup mezraya girebilecekleri söylenmiştir. Ancak 1. Kara Derece Askeri Yasak Bölge olduğu, giriş yapılamayacağı yönünde uyarı levhalarının bulunmadığı gözlemlenmiştir. Heyet temsilcisi Hatice Necla Şengül’ün konuyla ilgili yetkili biriyle görüşme yapmak istemesi üzerine askerler tarafından komutanları aranmış ve kendisini Bölük Komutanı olarak tanıtan kişiyle yaklaşık 10 dakika süren bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede İnsan Hakları Derneği ve heyet tanıtılmış, derneğe gelen başvurular üzerine ziyaret yapıldığı açıklanarak derneğin çalışma sisteminden bahsedilmiş, valiliğe ziyaretle ilgili BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi doğrultusunda gerekli önemlerin alınması talebiyle bilgilendirme yapıldığı ancak çalışma prensibi gereği izin alınmadığı, köyde ikameti bulunanların giriş çıkışlarının engellenmediği, ikameti olmayanların muhtara ismini yazdığını, muhtarın da kendilerine bu isimleri verdiğini, valilik izni olması halinde de köye girilebileceği, bu uygulamanın güvenlik ve sınır kaçakçılığını önlemek amacıyla yapıldığı aktarılmış ve heyetin köye girişine izin verilmemiştir.

Yapılan görüşme sırasında köyden bir dolmuşun çıktığı ve askerlerin aracın içini gözle aradıkları, Hakkari ilinde başka bir köyün girişinde X-Ray cihazı bulunduğu bu köyde de

bulunup bulunmadığının sorulması üzerine “burada yok ama keşke burada da” olsa şeklinde karşılık verildiği gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 7 : Köye girişlerin kontrol ettiği nokta

30 Eylül 2024

Hakkari İli Şemdinli İlçesi

Heyetimiz sınır köylerinde bulunan giriş çıkış yasaklarının bölge esnafına ne gibi zararları olduğu hakkında bilgi almak üzere Hakkari İli Şemdinli İlçesi Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Muharrem Tekin ile görüşme yapmıştır.

Görüşmede Şemdinli ilçesinin iki ülkeye sınırı olduğu, 3 sınır kapısı olduğu, varlıklı bir bölge olması gerekirken sınır kapılarında uygulanan uygulamalar sebebiyle ticaretin güçleştiği, köylere giriş çıkışlarda köylülere belli bir miktarla sınırlı erzak izni verildiği, önceleri mahsulünü toplayan köylülerin bunu ilçe merkezlerinde sattığı ancak artık bunu yapamamalarının ve pazarlamacıların ürünlerini satmak için köye girememelerinin ekonomik mağduriyet oluşturduğu, sınır hatlarındaki çoğu köyün girişindeki kontrol noktasında köye neden girilmek istendiği, kimin yanına gidileceğinin sorulduğu, daha önce bir heyetle sınırdaki birkaç köye ziyaret yapılmak istendiğinde Düve isimli mezra hakkında böyle bir yerin bulunmadığı, yasa dışı şekilde insanların o bölgeye yerleştiklerinin söylendiği ancak köye dönüş projesi ile birlikte valilik kararıyla köyün yeniden inşa edilmesine karar verildiği devletin bu açıklamalarla kendisiyle çeliştiği, esnafın yaşadığı ekonomik zorlukları dile getirdiği bir

röportajı sebebiyle hakkında soruşturma açıldığı, uygulanan yasaklar sebebiyle halkın geçim kaynaklarının kalmadığı aktarılmıştır.

1 Ekim 2024

Hakkari ili Derecik ilçesi Anadağ Köyü Düve Mezrası

Derneğimiz Hakkari şubesine gelen başvurular üzerine Derecik ilçesi Anadağ Köyü Düve Mezrasına gidilmiş ve gözlem yapılmıştır. Yapılan başvuruda başvuru, başvurusunun raporlarımızda kullanılmasına izin vererek “1996-1997 yılları arasında güvenlik gerekçesiyle boşaltılan Düve köyü, 2014 yılında cumhurbaşkanı kararnamesi ile köye dönüş projesi adı altında insanların köylerine geri dönüşü sağlandı. 18 hane izinli bir şekilde yeniden inşa edildi (Şimdi hane sayısı 18’den fazla). 2018’de Düve köyüne bir kez daha yasak getirildi. Köyün boşaltılması istendi. Nisan 2022 tarihinde köyümüzün girişine X- R cihazı konulmuş, köye girişlere izin verilmemektedir. Sadece köyün içinde yaşayan insanların günü birlik işler için giriş çıkışlarına izin veriliyor. Benim ailemin yarısı orada ama köye giremiyorum, izin verilmiyor. Köye giriş çıkışların izni olmadığı ve Beşikagaç ve Düve köyü arasında hendekler kurulduğu için hayvanlarımızı besleyemiyor, araziye salamıyoruz, bu yüzden birçok hayvanımız telef oldu. Sonuç olarak hayvanlarımızı satmak zorunda kaldık. Köy halkı olarak çok mağduriyet yaşıyor, Düve köyünde yaşayan yakınlarımız için kaygı duyuyoruz. Bir an önce bu güvenlik politikalarının kaldırılmasını, vatandaşı olduğumuz ülkenin içerisinde yaşam alanlarımızdan özgürce yararlanmak istiyoruz” demiştir.

Köye giden yol üzerinde 3 adet kontrol noktası bulunduğu, Yeşilova köyünü geçtikten sonra yaklaşık 7 dakikalık bir mesafeden sonra askeri noktanın bulunduğu ve yolun giriş çıkışlara kapatıldığı, Askeri Yasak Bölge olduğuna ve görüntü almanın yasak olduğuna dair tabela asıldığı, kontrol noktasının ilerisinde prefabrik yapıların olduğu, içeriye sadece araçla giriş yapılabildiği, yayaların köye giremediği gözlemlenmiştir. Heyetimiz kontrol noktasında durdurulmuş ve nereye gitmek istedikleri sorulmuştur. Anadağ/Düve mezrasında kalan kişiler tarafından derneğimize başvuru yapılarak köylerine giriş çıkışlarda yaşadıkları sorunun incelenmesinin talep edildiği, bu başvuru doğrultusunda gelindiği, İnsan Hakları Derneği ve çalışma prensibi aktarılmıştır. Ancak İnsan Hakları Derneği’nden gelenlere, tabur komutanları tarafından bildirilen kişilerin köye giriş yapabileceği onun dışında sadece ev ve ahırları olan köylülerin giriş izinleriyle girebildiklerinin söylenmesi üzerine komutanla görüşmek istenmiştir. Kendisini rütbeli asker olarak tanıtan kişiyle yapılan görüşmede tarafımıza bölgenin 1. Derece Askeri Yasak Bölge olduğu, mezranın sınırın sıfır noktasında olduğu, mezranın kaçak yerleşke olduğu, köyün tapusunun olmadığı, halkın pek çok yere şikayette bulduklarını, daha önce baro başkanlarının, vekillerinin gözlem için bölgeye geldiklerini, mezraya giriş çıkışlardaki bu uygulamanın 5 sene önce başlatıldığı, sınır hattına duvar örüldüğü, bu sebeple insanların rahat şekilde kaçakçılık yapamadıkları, halkın şikayetlerindeki temel sebebin bu olduğu, köye girişte denetim olmadığı taktirde güvenlik sorunlarının olacağı, insanların hayatlarına müdahale etmedikleri, izin alındığı taktirde ziyaretçilerin güvenliğinin sağlanması için gerekli olması durumunda birliklerinden asker verilerek mezraya girişe izin verildiği, mezrada 5 hane olduğu, ailelerinin mezranın bağlı olduğu köyde yaşadığı mezradakilerin tarla ekip hayvancılık yaptığı, istedikleri miktarda ürünün mezraya girmesine izin verdikleri,

cevizlerin toplanmasına 1. Derece Askeri Yasak Bölge olması sebebiyle izin verilmediği, askerlerin dahi izin almadan mezraya giremediği, kontrol noktasının sınıra 700-800 metre uzaklıkta olduğu, X-Ray cihazının olduğu, araçların kontrol edildiği sırada üzerlerinde silah bıçak gibi kesici aletlerin olmamasını sağladıkları, bunu kendi güvenlikleri için yaptıkları, arama için hakimlik tarafından izin alındığı, kadınların X-Ray'den geçişinde sinyal verilmesi durumunda kadın personel çağırıldığı, insanlara zulmetmediklerini, köylülerin rahat şekilde "kaçakçılık" yapamadıkları için kendileri hakkında her kuruma şikayette buldukları, her şikayette gelindiği taktirde çok yorulacağımızı çok gelip gitmememiz gerektiği aktarılmıştır. Heyet, sonrasında mezranın bağlı olduğu Anadağ köyüne gitmiş ve burada halkla görüşme yapmıştır. Köylüler tarafından tarafımıza aileleriyle birlikte uzun yıllardır Anadağ/Düve'de yaşadıkları, 1997 yılında köylerinin boşaltıldığı ancak 2014 yılında Köye Dönüş Projesi ile birlikte devlet tarafından köye dönmeleri için destekte bulunulduğu, yapıları için imar barışı uygulandığı, kontrol noktasının köye 700-800 metre değil 3.5 km uzaklıkta olduğu, giriş çıkışların izinle yapılmasından sonra evleri hakkında yıkım kararı çıkarıldığı ancak yapılan görüşmeler sonucu yapı kayıt belgelerinin gösterilmesi ile yıkım kararından vazgeçildiği, köy ile sınır arasında 2 km.lik duvar örüldüğü, köye sadece ikameti olanların girebildiği, ikameti olmayanların tabur komutanlığından izin alıp girebildiği iddiasının gerçek olmadığı, kimseye izin verilmediği, ailesinin ikameti mezrada olan kişilerin kendi ikametleri yoksa ailesinin yanına gidemediği, köy nizamiesini geçtikten sonra sınırdaki başka bir kontrol olmadığı, aslında uygulamanın sınırı korumadığı sadece mezraya giriş çıkışları zorlaştırdığı, Türkiye'nin beş senedir Irak topraklarının 20 --30 km derinliğinde karakollar inşa ettiği, bölgenin 1. Derece Askeri Yasak Bölge olarak ilanının köye dönüş projesinden sonra ilan edildiği, bölgede bir "kaçakçılık" yapıyorsa da bunun askerlere rüşvet verilerek kolaylıkla yapılabildiği, 8 tane rütbeli asker kendi akrabalarıyla sınır ticareti yapan kişilerden rüşvet alması soruşturmasında sürgün edildikleri, Yüksekova yolunda yapılan aramada askeri araç içerisinde 100 tane kaçak telefon yakalandığı, sağlık ocağı olmasına rağmen köylere haftada bir doktor geldiği, aktarılmıştır.

SINIR KÖYLERİNDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ

Kürt coğrafyasının sınır bölgelerinde yaşanan hak ihlalleri, bölgedeki askeri operasyonlar, güvenlik politikaları ve etnik temelli baskılar nedeniyle oldukça yaygındır. Bu bölgelerde yaşayan Kürt halkı, hem fiziki güvenlik hem de ekonomik, sosyal ve kültürel haklar açısından çeşitli ihlallerle karşı karşıya kalmaktadır. Sınır bölgeleri diye adlandırılan bu alanlar bölge halkının yaşam alanları olmakla birlikte halkın hayvancılık yaptığı ve gelir elde etmeye çalıştığı yerlerdir. Bölgenin çatışma alanı olarak gösterilmesi ve bunun sonucunda halkın yaşam alanlarını engelleyen birçok unsur halkın güvenliğini korumak adı altında yapılmaktadır. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan halkın askeri operasyonlar adı altında yaşam alanlarında fiziki olarak rahat hareket edememesi, günlük yaşamsal pratiklerinden yoksun bırakılması ve bölgeden sürülmeye çalışılması mevcut siyasi dinamiklerin bir unsuru bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Bu köylerde yaşayan insanlar, hem fiziki güvenlik hem de ekonomik ve sosyal haklar açısından çeşitli ihlallerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu hak ihlallerini aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

A. Zorunlu Göç ve Yerinden Edilme

Bölgede süregelen çatışmalar ve devletin güvenlik önlemleri, köylerin boşaltılmasına ve köylülerin zorla göç ettirilmesine yol açmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin güvenlik politikaları çerçevesinde sistematik bir şekilde göçler uygulanmıştır. Bu süreç, Kürt halkının hem fiziki hem de ekonomik ve kültürel varlığını derinden etkileyen bir hak ihlalidir.

Bölgenin çatışma alanı olarak gösterilmesi bağlamında özellikle Hakkari'nin sınır köylerinde yoğun askeri operasyonlar düzenlenmiş ve bu operasyonlar sırasında birçok köy boşaltılmıştır. Askeri gerekçelerle yapılan bu köy boşaltmalarında, köylüler ya devletin baskısı ve tehditleriyle köylerini terk etmek zorunda kalmış ya da çatışmaların ortasında kalma endişesiyle güvenli bölgelere sığınmak zorunda bırakılmıştır. Bu süreçte binlerce insan evlerinden, topraklarından ve geçim kaynaklarından koparılmıştır. Hakkari'nin sınır köylerinde zorunlu göç ve yerinden edilme, bölgedeki Kürt halkının ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik olarak büyük zarar görmesine yol açmıştır. Göç ettirilen insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, geri dönüşlerin sağlanması ve yerinden edilenlerin haklarının korunması için daha kapsamlı ve insan haklarına saygılı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Devletin güvenlik gerekçesiyle köy boşaltmaları ve köylüleri zorla yerinden etme politikaları, sınır köylerinde yaygın bir hak ihlalidir. Bu süreçte birçok köy sakini evlerinden, tarlalarından ve geçim kaynaklarından mahrum bırakılmıştır. Zorunlu göçler, hem köylülerin yaşam standartlarını düşürmekte hem de kültürel ve sosyal bağların kopmasına yol açmaktadır. İHD'nin çeşitli rapor ve açıklamalarında da zorunlu göç ve yerinden edilme uygulamalarının yarattığı yıkımlar ele alınmıştır.¹

B. Askeri Baskı ve Güvenlik Güçlerinin İhlalleri

Hakkari'nin sınır köylerinde askeri baskı ve güvenlik güçlerinin ihlalleri, bölgedeki yoğun çatışma ortamı ve devletin güvenlik politikaları nedeniyle yaygın olarak görülmektedir. Bu ihlaller, köylülerin günlük yaşamlarını ciddi şekilde etkilemekte ve temel insan haklarının ihlal edilmesine yol açmaktadır. Sınır köylerinde yaşayan Kürt halkı, hem fiziksel güvenlik hem de hareket özgürlüğü konusunda çeşitli baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Hakkari'nin sınır bölgeleri, Türkiye'nin güvenlik stratejileri çerçevesinde yoğun bir askeri kontrol altındadır. Bu durum, köylüler üzerinde şu şekilde baskılara yol açmaktadır:

- Yoğun Askeri Varlık ve Operasyonlar,
- Kontrol Noktaları ve Hareket Özgürlüğünün Kısıtlanması,
- Gözaltı ve Şiddet Vakaları,

¹ <https://www.ihd.org.tr/koy-koruculugu-uygulamasinin-zorunlu-goc-magdurlarinin-guvenligi-acisindan-yarattigi-sorunlar/>

- Ev ve Mülk Aramaları.

Sınır köylerinde askeri operasyonlar ve güvenlik güçlerinin varlığı, sivil halk üzerinde baskı yaratmaktadır. Köylüler, sık sık kimlik kontrolleri, aramalar, gözaltılar ve şiddetle karşı karşıya kalmakta, bu durum da temel insan haklarının ihlaline neden olmaktadır. Askeri kontrol noktaları ve geçiş izinleri, köylülerin hareket özgürlüğünü kısıtlamakta, gündelik yaşamlarını zorlaştırmaktadır. İHD'nin hazırladığı Ocak 1990 ve Mart 2009 tarihleri arasında Köy Korucuları Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlallerine İlişkin Özel Raporda bilançoya dair veriler sunulmuştur.²

Ocak 1990 – Mart 2009 Döneminde Köy Korucuları Tarafından Gerçekleştirilen İnsan Hakları İhlalleri Genel Bilançosu

1992 – Mart 2009	
Köy Yakma	38
Köy Boşaltma	14
Taciz ve Tecavüz	12
Kaçırma	22
Silahlı Saldırı	294
Köy Korucuları Tarafından Öldürülen	183
Köy Korucuları Tarafından Yaralanan	259
Kayıp Olayı	2
İnfaz	50
Gasp	70
Köy korucuları tarafından yapılan işkence ve kötü muamele	562
Köy Korucuları Tarafından Gözaltına Alınanlar	59
İntihara Sebebiyet Verme	9
Ormanlık Alan Yakma	17

C. Ekonomik Hak İhlalleri

Hakkari'nin sınır bölgelerinde yaşanan ekonomik hak ihlalleri, bölgedeki çatışma ortamı ve devletin güvenlik politikaları nedeniyle uzun yıllardır devam eden bir sorundur. Bu ihlaller, bölge halkının geleneksel geçim kaynaklarına erişimini kısıtlamakta, ekonomik olarak kalkınmasını engellemekte ve yoksulluğun derinleşmesine yol açmaktadır. Ekonomik hak ihlalleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden ticaret engellerine kadar geniş bir yelpazede görülmektedir. Ekonomik hak ihlallerinin boyutları ise aşağıda sayılmıştır.

a. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerine Erişimin Kısıtlanması

Hakkari'nin sınır köylerinde yaşayan halkın en önemli geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılık bulunmaktadır. Ancak güvenlik politikaları ve askeri operasyonlar, bu faaliyetlerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Tarım arazilerinin ve meraların askeri güvenlik bölgeleri olarak ilan edilmesi, köylülerin bu alanlara erişimini engellemekte ve tarım yapmalarını imkansız

² https://www.ihd.org.tr/images/pdf/ocak_1990_mart_2009_koy_koruculari_ozel_raporu.pdf

hale getirmektedir. Benzer şekilde, hayvancılık için kullanılan meraların askerler veya köy korucuları tarafından kontrol edilmesi, hayvanların otlatılmasını zorlaştırmakta ve halkın geçim kaynaklarını kısıtlamaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de 7 Kasım 2024 tarihinde derneğimize Hakkari İli, Şemdinli Salara/Yaylapınar Köyü'nde yaşayan köylüler tarafından gönderilen mesajdır.

Mesajda: “Köyümüz bilindiği üzere özellikle üzüm, tütün ve değişik meyve türleri ile meşhurdur. Her yıl tonlarca üzüm, ceviz, bittim/kewzan, tütün ve diğer meyveler yetişirken son iki yılda bu ürünlerin çoğu neredeyse yok olacak düzeye gelmiştir.

Bunu sebebi bizim yerelde gözlemlediğimiz ve şahit olduğumuz bir takım sebepleri vardır. Yaklaşık üç yıldır özellikle sonbahar aylarında ve yağış dönemlerinden önce köyümüzün ve bölgemizin üzerinden sabahın çok erken saatlerinde bir uçak dakikalarca dairesel şekilde dönerek bir çeşit ilaç benzeri bir madde gökyüzüne boşaltmaktadır. Bu uçak izine benzer beyaz görünümlü duman saatlerce ve hatta günlerce yok olmamaktadır. Elbette bu bir uçağın motor ısısının oluşturduğu bulutlar değildir. Ancak bu dönemlerin sonlarında ilk bahar aylarında ve yaza doğru yapılan bütün tarım ve bahçecilikte ciddi çürümeler ve kurtlanmalar oluşturuyor. Üzümler ürün vermiyor, yumuşanlar, yabani üzümler, bittimler daha erken dönemde dallarında büzüşüp içleri boşalıyor ve ağaç hasat vermiyor. Diğer ekili bahçe ürünler daha dallarında çürümeye ve kurtlanmaya başlıyor.

Bunu yanı sıra köyümüzde son 3 yıldır ciddi anlamda susuzluk yaşanmaktadır. Salara köyü sirtlarında ne amaçla ve nereye çıkacağını bilmediğimiz ve hiçbir şekilde bölgenin araç ulaşımında kolaylık sağlayacak veya ulaşım sağlayacak bir konuma sahip olmayan bir Tünel yapılmaktadır. BU tünelin çalışmaları başladığı günden beri köyün su kaynakları çekildi ve kurutuldu. Köy ciddi bir şekilde susuzluk çekmektedir. Tarım, sulama, hayvan besleme sularımızın yok olduğu gibi içme sularımız da yok oluyor.

Son bir senedir tünel çalışmalarından çıkan kirli ve kimyasal içeren sular köyün arka bölgeleri bırakılıyor. Susuzluktan kırılan köy hayvanları bu kirli sudan içmek durumunda kalıyor. Son birkaç aydır köyde yoğun bir şekilde koyun, kuzu, keçi, arı ve diğer hayvan ölümleri gerçekleşiyor. Bizler köy halkı olarak ölümlerin bu kirli sudan kaynaklandığını biliyoruz. Bu yoğun hayvan ölümleri bizleri ciddi anlamda tedirgin ediyor. Hal böyle devam ederse yakında insan ölümlerine de şahitlik edeceğiz. Veya köy halkı susuzluktan binyıllardır yaşadıkları ata topraklarından kaçıp başka bölgelere geçecekler. “ denilerek ilde uygulanan politikalarının sebep olduğu ekonomik hak ihlallerinin boyutunu göz önüne sermektedir.

b. Mayınlı Alanlar ve Güvenlik Duvarları

Hakkari'nin sınır bölgelerinde, güvenlik gerekçesiyle döşenen mayınlar ve inşa edilen güvenlik duvarları, köylülerin tarım arazilerine ve meralarına erişimini

engellemektedir. Bu alanlara erişim, köylüler için hayatı tehlikeye atacak riskler taşımakta ve halkın geçim faaliyetlerini yürütmesini imkansız hale getirmektedir. Mayınlar ve güvenlik duvarları, köylülerin arazilerini kullanmasını engelleyerek ekonomik haklarını ihlal etmektedir.

c. Ticaret ve Sınır Geçişlerinde Kısıtlamalar: Hakkari'nin sınır bölgelerinde yaşayan halk, tarihsel olarak sınır ticareti ve hayvancılık gibi faaliyetlerle geçimini sağlamaktadır. Ancak güvenlik güçleri tarafından uygulanan sınır kapatma ve geçiş kısıtlamaları, ticaret faaliyetlerini durma noktasına getirmektedir. Sınır ticaretinin engellenmesi, bölge halkının ekonomik kalkınmasını ve geçim kaynaklarını olumsuz etkilemektedir. Köylüler, sınır geçişlerinde sıkı kontrol ve izin süreçleriyle karşılaşmakta, bu durum ticari hareketliliği kısıtlamakta ve bölgedeki ekonomik hayatı felce uğratmaktadır.

d. Yol ve Ulaşım Kısıtlamaları

Hakkari'nin sınır köylerinde, askeri güvenlik önlemleri nedeniyle yolların kapatılması veya köylülerin belli bölgelere erişiminin engellenmesi, ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Köyler arasında veya şehir merkezine ulaşımın güvenlik gerekçesiyle kısıtlanması, tarım ürünlerinin ve diğer malzemelerin taşınmasını engellemekte ve pazarlara erişimi sınırlamaktadır. Bu durum, köylülerin ürettikleri ürünleri satamamalarına ve gelir kaybına yol açmaktadır.

e. Ekonomik Kalkınma ve Yatırımların Engellenmesi

Hakkari'nin sınır bölgeleri, güvenlik politikaları ve askeri operasyonlar nedeniyle ekonomik kalkınma ve yatırım açısından ihmal edilmektedir. Bölgedeki altyapı eksiklikleri, elektrik, su ve yol gibi temel hizmetlerin yetersizliği, ekonomik faaliyetlerin gelişmesini engellemektedir. Devletin bölgeye yatırım yapmaması ve özel sektörün de güvenlik riskleri nedeniyle yatırım yapmaktan kaçınması, köylülerin kalkınma imkanlarını sınırlamakta ve yoksulluğu derinleştirmektedir.

Sınır köylerinde yaşayan insanların geçim kaynaklarına erişimi, güvenlik politikaları nedeniyle ciddi şekilde sınırlandırılmaktadır. Tarım arazilerinin ve meraların askeri güvenlik alanı ilan edilmesi, köylülerin tarım ve hayvancılık faaliyetlerini engellemekte, dolayısıyla bölge halkının ekonomik olarak kalkınmasını ve kendi kendine yeterliliğini zora sokmaktadır.

D. Kadınlara Yönelik Hak İhlaller

Hakkari'nin sınır bölgelerinde yaşayan kadınlar, çatışma ortamı, askeri baskı ve güvenlik politikalarının doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle ciddi hak

ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu ihlaller, kadınların fiziksel güvenliklerinden sosyal ve ekonomik haklarına kadar geniş bir yelpazede görülmekte, kadınların yaşamlarını zorlaştırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir.

a. Zorunlu Göç ve Kadınların Yüksek Yoksulluk Riski

Zorunlu göç ve köylerin boşaltılması, kadınların ekonomik haklarını ciddi şekilde etkilemektedir. Sınır köylerinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde aktif rol oynayan kadınlar, köylerin boşaltılmasıyla bu faaliyetlerini sürdürememekte ve geçim kaynaklarından mahrum kalmaktadır. Zorunlu göç sonrası kentlere sığınan kadınlar, iş bulma ve ekonomik bağımsızlık sağlama konusunda büyük zorluklar yaşamakta ve yüksek yoksulluk riski altına girmektedir. Bu durum, kadınların sosyal ve ekonomik bağımlılıklarını artırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir.

b. Toplumsal Baskı ve Kadınların İzolasyonu

Güvenlik politikaları ve çatışma ortamı, sınır köylerinde yaşayan kadınların sosyal hayata katılımını sınırlamakta ve kadınlar üzerinde toplumsal baskıyı artırmaktadır. Askeri varlık ve operasyonlar nedeniyle kadınlar, evlerinden çıkmaktan ve sosyal, ekonomik veya politik etkinliklere katılmaktan kaçınmaktadır. Bu izolasyon, kadınların toplumsal hayattan kopmasına yol açmakta ve seslerinin duyulmasını engellemektedir.

c. Kadınların Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişiminin Kısıtlanması

Hakkari'nin sınır bölgelerinde kadınların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi sınırlıdır. Okulların güvenlik gerekçesiyle kapatılması veya askeri operasyonlar nedeniyle ulaşımın zorlaşması, özellikle kız çocuklarının eğitim almasını engellemektedir. Aynı şekilde, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi de kısıtlıdır. Sağlık merkezlerinin uzaklığı ve ulaşımın zor olması, kadınların düzenli sağlık kontrollerine ve doğum öncesi/sonrası bakıma erişimini kısıtlamakta, bu da kadın sağlığını ciddi şekilde etkilemektedir.

d. Kadınlara Yönelik Sosyal ve Kültürel Baskılar

Sınır bölgelerinde, özellikle köylerde, toplumsal normlar ve ataerkil yapı, kadınların üzerinde ciddi sosyal ve kültürel baskılar oluşturmakta ve bu durum, kadınların haklarını ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Kadınlar, köy koruculuğu sistemi gibi güvenlik politikalarının uygulandığı köylerde, hem devlet hem de yerel güçlerin baskısıyla karşı karşıya kalmakta, bu da kadınların toplumsal rollerinin ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasına yol açmaktadır.

Sınır köylerinde yaşayan Kürt kadınlar, hem çatışma ortamının hem de patriyarkal yapıların etkisiyle özel bir baskı ve şiddet türüne maruz kalmaktadır. Kadınlar, askeri operasyonlar sırasında cinsel taciz ve istismara açık hale gelmekte, köy koruculuğu sistemine dahil edilmeleri veya ailelerinden erkeklerin zorla korucu yapılması, kadınların sosyal ve ekonomik güvenliğini de tehdit etmektedir.

E. Eğitim Hizmetlerine Erişimde Zorluklar

Eğitim ve sağlık gibi temel insan haklarının ihlal edilmesi, sınır köylerinde yaşayanların yaşam kalitesini düşürmekte ve bölgedeki sosyo-ekonomik kalkınmayı engellemektedir.

a. Okul Eksikliği ve Fiziki Yetersizlikler

Sınır köylerinde yeterli sayıda okul bulunmamakta, var olan okullar ise fiziki açıdan yetersiz kalmaktadır. Okulların bakımsız olması, öğretmen eksikliği ve eğitim materyallerinin yetersizliği gibi sorunlar, çocukların kaliteli bir eğitim almasını engellemektedir.

b. Güvenlik Gerekçesiyle Okulların Kapatılması

Çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde, güvenlik gerekçesiyle okullar kapatılmakta veya eğitim kesintiye uğramaktadır. Askeri operasyonlar sırasında okullara ulaşmak tehlikeli hale gelebilmekte ve bu da çocukların düzenli olarak okula gitmesini imkansız hale getirmektedir. Okulların kapalı kalması veya eğitim sürecinin kesintiye uğraması, çocukların eğitim hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

c. Öğretmen Eksikliği ve Sürekli Atama Sorunları

Hakkari'nin sınır köylerinde öğretmenler, güvenlik riski ve ulaşım zorlukları nedeniyle görev yapmak istememektedir. Bu durum, öğretmen eksikliğine yol açmakta ve eğitim hizmetlerinin sürekliliğini sağlamada güçlükler yaşanmaktadır. Ayrıca, köylere atanan öğretmenlerin sık sık değiştirilmesi, eğitim sürecinin istikrarını ve sürekliliğini bozmakta, çocukların eğitim performansını olumsuz etkilemektedir.

d. Ulaşım ve Coğrafi Zorluklar

Sınır köylerinin coğrafi olarak dağlık ve ulaşılması zor bölgelerde bulunması, öğrencilerin okullara erişimini zorlaştırmaktadır. Güvenlik nedeniyle yolların kapatılması veya kış aylarında yolların karla kapanması gibi durumlar, çocukların okula ulaşmasını imkansız hale getirebilmektedir. Bu durum, okula devamlılığı düşürmekte ve eğitim sürecinde ciddi kesintilere neden olmaktadır.

Sınır köylerinde eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim, güvenlik politikaları ve altyapı eksiklikleri nedeniyle sınırlıdır. Okulların kapatılması veya güvenlik nedeniyle ulaşımın zorlaşması, çocukların eğitim hakkının ihlal edilmesine yol açarken; sağlık hizmetlerinin yetersizliği ise köylülerin temel sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasını engellemektedir.

F. Sağlık Hizmetlerine Erişimde Zorluklar

a. Güvenlik Gerekçesiyle Sağlık Hizmetlerinin Kesintiye Uğraması

Askeri operasyonlar ve çatışmalar sırasında sağlık hizmetleri kesintiye uğrayabilmektedir. Sağlık personeli, güvenlik gerekçesiyle köylere gitmekten çekinmekte veya sağlık merkezleri askeri operasyonlar nedeniyle geçici olarak kapatılabilmektedir. Bu durum, acil sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmakta ve halkın sağlık risklerini artırmaktadır.

b. Ulaşım Sorunları ve Ambulans Hizmetlerinin Yetersizliği

Coğrafi zorluklar ve güvenlik önlemleri, acil sağlık hizmetlerine erişimi sınırlamaktadır. Ambulans hizmetlerinin sınırlı olması ve yolların kapalı olması, acil durumlarda hastaların sağlık merkezlerine taşınmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle hamile kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi kırılgan gruplar bu durumdan ciddi şekilde etkilenmektedir.

c. Koruyucu ve Temel Sağlık Hizmetlerinin Yetersizliği

Sınır köylerinde yaşayan halk, koruyucu sağlık hizmetlerine (aşılama, periyodik sağlık kontrolleri) yeterince erişememektedir. Sağlık hizmetlerinin eksikliği, özellikle çocuklar ve kadınlar arasında yaygın sağlık sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin sınırlı olması, anne ve bebek ölümlerinin artmasına yol açmaktadır.

Kürt coğrafyasında önemli bir yer tutan Hakkari ve ilçelerinin sınır boylarında yaşanan hak ihlalleri de yukarıda bahsedilen başlıklar altında değerlendirilebilir. Özellikle bölgenin jeo-politik yapısı gereği devam ettiği öne sürülen çatışmalar adı altında sınıra yakın köylerde yaşanan hak ihlalleri büyük yankı uyandırmaktadır. İnsan Hakları Derneği Hakkari Şubesine yapılan başvurular, basına yansıyan haberlerle de desteklenmektedir. Bölge halkının yıllardan beri yaşamış oldukları köylerinin bir anda devletin askeri birlikleri tarafından çatışma bölgesi olarak ilan edilmesi ve akabinde bölgenin giriş çıkışlarının denetlenmesi de kişilerin kendi günlük yaşamsal pratiklerinin önünde bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki bazı köylerin girişinde kurulan X-Ray cihazları ile halkın adeta cezaevi usulü tarzında kontrol edilmesi de bir başka hak ihlali olarak değerlendirilebilir. Hakkari'nin sınır köylerinde yaşanan bu hak ihlalleri, bölgedeki halkın gündelik yaşamını ve temel insan haklarını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu ihlallerin önlenmesi için çatışma çözümlerinin ve insan haklarına saygılı politikaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Hakkari'de yaşanan hak ihlallerini yukarıda bahsedilen başlıklar altında ele almak önemlidir. Sınır köylerinden İHD Hakkari Şubesine gelen başvurular üzerinden mağdurların beyanlarını, bölgede yapılan saha çalışmasıyla, bölge

halkının beyanları ile desteklemek ve bu bağlamda analiz yapmak raporun bilimsel geçerliliği açısından elzem bir durumdur.

KÖY BOŞALTMALAR

Türkiye’de özellikle 1980’lerin sonlarından 1990’ların sonuna kadar süren köy boşaltmaları, devlet ile PKK militanları arasındaki çatışmalar gerekçe gösterilerek gerçekleşen önemli bir sosyopolitik olaydır. Bu süreçte, güvenlik güçleri tarafından terörle mücadele gerekçesiyle birçok köy zorla boşaltılmış; bu durum, binlerce insanın yerinden edilmesine yol açmıştır. Yerinden edilen köylüler genellikle bölgedeki büyük şehirlere veya Türkiye’nin batısına göç etmek zorunda kalmış, bu durum ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Köylüler, geçim kaynaklarını kaybetmiş, yeni yaşam alanlarına uyum sağlamakta güçlük çekmiş ve sosyal yapılarında ciddi değişiklikler yaşamışlardır. Ayrıca bu süreç, köylerin boşaltılmasıyla tarımsal üretimin azalmasına ve bölgesel kalkınmanın sekteye uğramasına da neden olmuştur.

Köy boşaltmaları, Türkiye’nin demokratikleşme süreci ve insan hakları konularındaki karnesini de olumsuz etkilemiştir. Birçok insan hakları örgütü, zorunlu göçleri "insan hakları ihlali" olarak değerlendirmiş ve bu konuda çeşitli raporlar hazırlamıştır. Ayrıca, boşaltılan köylerin yeniden yerleşime açılması ve mağdurların zararlarının telafisi konusundaki yetersiz politikalar, bölgedeki yaraların uzun yıllar boyunca sarılamamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye’deki köy boşaltmaları, Kürt meselesinin çözümünde büyük bir engel teşkil eden olaylardan biri olarak tarihte yerini almıştır. Bu olayların sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları üzerine yapılan çalışmalar, sorunun derinlemesine anlaşılması ve gelecekte benzer olayların önüne geçilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Hakkari ilinin Derecik ilçesine bağlı Düve Köyü’nün boşaltılması, 1990’lı yıllarda yaşanan çatışmalı sürecin bir parçası olarak değerlendirilmesi gereken önemli bir olaydır. Türkiye’de devlet ile PKK arasındaki çatışmaların gerekçe gösterilmesi özellikle bu dönemde kırsal bölgelerde yaşayan sivil halkın yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Düve Köyü’nün boşaltılması, yerel halk için travmatik bir deneyim olarak hafızalarda yer etti. Sosyal ve kültürel yapılar zedelendi, geçim kaynakları yok oldu ve köylüler, alışkın oldukları yaşam tarzlarından kopmak zorunda kaldı. Bu olay, hem bölgedeki çatışma dinamiklerinin anlaşılması hem de sivil halk üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından önem arz etmektedir.

Köy boşaltmalarının büyük bir kısmı, devlet ile PKK militanları arasındaki çatışmaların yaşandığı 1984-1999 tarihlerinde meydana gelmiştir.

OHAL Bölge Valiliği’nin Kasım 1997 açıklamasına göre, boşaltılan köy sayısı 820, mezra sayısı 2.345 ve zorla yerinden edilen insan sayısı 378.335’dir.³ İçişleri Bakanlığı, aynı döneme

³ Av. Karakuş Hakan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ve Karşıoylarında Türkiye, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2001

ilişkin 945 köyün, 2.021 mezranın boşaltıldığını ve 358.335 kişinin yerinden olduğunu açıklamaktadır.⁴

İHD verilerine göre 2010 yılına kadar 3700'e yakın köy ve mezra yakılmış, yıkılmış ve boşaltmıştır. İHD 1994 yılı Mayıs ayında yayınladığı kitapta boşaltılan köy ve mezraların toplam sayısını 1993 yılı sonu itibarıyla 923 olarak vermektedir. İHD'nin 1994 yılı yıllık raporunda sadece 1994 yılında boşaltılan köy ve mezra sayısı 1500 olarak bildirilmektedir. Toplam sayıya bakıldığında köy ve mezraların en fazla boşaltıldığı yılın 1994 yılı olduğu anlaşılmaktadır.

İHD, Habitat 2 Konferansı'nın İstanbul'da yapılması sırasında yayınladığı, "Habitat 2 Alternatif rapor, eşit, özgür, ayrımsız yerleşim hakkı" başlıklı çalışmada 1 Mart 1996 itibarıyla boşaltılan köy sayısını 2657 olarak bildirmektedir. İnsan hakları örgütleri zorla yerinden edilen nüfusu çoğu kez "3 milyonun üzerinde" ya da "üç milyon civarında" diye ifade etmektedirler.⁵

Bu konuda resmi rakamlarda da netlik bulunmamaktadır. Öte yandan değişik zamanlarda yapılan Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve OHAL Bölge Valiliği açıklamalarının da birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Yerinden edilmiş nüfus konusunda Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nün Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinatörlüğünde gerçekleştirdiği araştırmada (2004-2006) yerinden edilen kişilerin sayısı, 953.680-1.201.000 şeklinde bildirilmektedir.⁶

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın "Türkiye İnsan Hakları Uygulamaları" başlıklı raporunda, Türk hükümetinin güvenlik güçlerinin köyleri zorla boşalttığı ve bazen bu köyleri yaktığı belirtilmekte, kentlere zorunlu göç eden Kürtlerin karşılaştığı olumsuz koşullara yeterince dikkat edilmediği de vurgulanmaktadır. Raporda Türkiye İçişleri Bakanlığı verilerine dayanarak, 1995 yılı Mart ayına kadar Güneydoğu Anadolu'da 2,297 köyün boşaltıldığı ve yıkıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, OHAL Valisi'nin Temmuz 1995'te yaptığı açıklamada 987 köy ve 1,676 yerleşim yerinin çeşitli nedenlerle boşaltıldığına da atıfta bulunmaktadır. Bu boşaltmalar sonucunda yaklaşık 2 milyon insanın yerinden edildiği ve bu iç göçmenlere yönelik hükümetin programlarının oldukça yetersiz kaldığı aktarılmaktadır.

Köy boşaltmalar, konut hakkı ihlali ve yaşam hakkı ihlali başta olmak üzere pek çok hak ihlalinin de bir arada ve yoğun şekilde yaşanmasına sebep olmuştur. Uluslararası insan hakları hukuku ile yorumlarında konutun yalnızca bir çatı ve dört duvardan oluşan fiziksel bir yapıdan ibaret olmadığı net olarak belirlenmiştir; konut, güvenli ve korunmalı bir yaşama alanının oluşturulması için gerekli çeşitli maddi ve manevi elverişlilik unsurlarını içeren çok daha geniş bir kavramdır. Ayrıca, elverişli konut yalnızca arzulanan bir amaç değil, tüm insanların sahip olduğu temel bir insan hakkıdır.

⁴ Güvensizlik Mirasının Aşılması: Devlet ve Yerinden Edilmiş Kişiler Arasında Toplumsal Mutabakata Doğru" Tesev Norveç Mülteci Konseyi, çeviri, Metin Çulhaoğlu, Haziran 2006

⁵ Habitat 2 Alternatif Rapor: Eşit, Özgür, Ayrımsız Yerleşim Hakkı, İnsan Hakları Derneği Yayını, Ankara,1996

⁶ İsmail Beşikçi'ye Armağan, Derleyenler Barış Ünlü ve Ozan Değer, İletişim Yayınları, 2011

Yukarıda yer alan köy boşaltmalar ve sebep olduğu hak ihlalleri, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası insan hakları sözleşmelerini de ihlal etmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi,

27. Maddesi: "Taraflar Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar. "

16. Maddesi: "Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz."

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi,

14. Maddesi: "Taraflar Devletler, kırsal kesim kadınlarının, karşılaştıkları özel sorunları ve ekonominin parasal olmayan sektöründeki çalışmaları dahil ailelerinin ekonomik bakımdan ayakta kalması için oynadıkları belirgin rolü göz önünde tutacak ve işbu Sözleşme hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli bütün tedbirleri alacaklardır."

AİHS, Madde-8:

- 1. Herkes, özel yaşamına ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.*
- 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamı tarafından, ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin ya da ülkenin ekonomik refahının yararı, suçun ya da düzensizliğin önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın korunması için yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, hukuka uygun olarak yapılan ve bir demokratik toplumda gerekli bulunanlar hariç, hiçbir müdahale olmayacaktır.*

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

25. maddesi: "Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminden dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar."

Birleşmiş Milletler, zorla tahliyeler konusunu İnsan Hakları Komisyonu'nun 1993/77 sayılı kararında ele almıştır. Bu kararla, zorla tahliyelerin elverişli konut hakkının ilk görünüşte (prima facie) ihlalleri olduğunu ve evsizlik olgusuna katkıda bulunan bir etmen olduğunu kabul etmiştir. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 1997'de benimsediği 7 no.lu Genel Yorum bunu doğrulamış ve zorla tahliyeler terimini, "Kişilerin, ailelerin ve/veya

toplulukların kendi iradeleri olmaksızın oturdukları evden ve/veya topraktan geçici ya da daimi olarak, ve uygun hukuki veya diğer koruma biçimleri sağlanmaksızın ve bu biçimlere erişim olmaksızın çıkarılmaları” şeklinde tanımlamıştır. Zorla tahliyeler sonucunda insanlar çoğu zaman evsiz kalmakta ve muhtaç hale gelmekte, geçim kaynaklarını yitirmekte ve uygulamada hukuki veya diğer türden çarelere etkin erişimleri bulunmamaktadır. Köy boşaltmalar çoğu zaman etkilenen kişilerin fiziksel ve psikolojik mağduriyetleriyle yakın ilişkilidir; özellikle de kadınları, çocukları, zaten aşırı yoksulluk içinde yaşayan kişileri, yerli halkları, azınlıkları ve diğer grupları etkilemektedir.

KÖYE DÖNÜŞ VE REHABİLİTASYON PROJESİ

23 Haziran 2010 tarihinde başlatılan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) İçişleri Bakanlığının sitesinde “Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde, terör ve güvenlik kaygılarıyla yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızdan gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması, geri dönülen yerlerde gerekli sosyal ve ekonomik alt yapının tesisi ile sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması, geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan bir proje” olarak tanımlanmış ve projenin, geri dönülen köylerde hayatın yeniden başlatılması ve kalıcı hale getirilmesi için gerekli köy altyapısının oluşturulmasına yönelik olduğu söylenmiştir.⁷ Açıklamada valiliklere yapılan başvurulara göre KDRP kapsamındaki 14 il de; 62.448 haneden, 386.360 kişinin “terör ve güvenlik kaygılarıyla” yaşadıkları köylerden göç etmek zorunda kaldığı, 28.384 haneden, 187.861 kişinin eskiden yaşadığı köylerine geri dönüş yaptıkları verileri paylaşılmıştır.

Devlet tarafından verilen geri dönüş rakamlarına karşın geri dönüşlerin kolay olmadığı, o dönemde yapılan gözlem ve incelemelerde açığa çıkmıştır. Köyüne geri dönmek isteyen mağdurların önüne çeşitli engeller çıkarılmış, kaymakamlıklara ve valiliklere yapılan on binlerce başvurunun yanıtı bırakıldığı aktarılmıştır.

Valilikler tarafından geri dönüş izni verilen yerleşim yerlerine dönüşün güvenlik güçlerinin engellemesiyle karşılaştığı, köylülerin can güvenliklerinin tehdit altında olduğu, bölgede döşenmiş olan mayınların yerlerinin belirlenmesi ve temizlenmesi ile ilgili hiçbir çaba gösterilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, köylerine geri dönmek isteyen mağdurlara, köylerine dönmeleri için valilik ve kaymakamlıklar tarafından hazırlanan format dilekçelerde yer alan “köylerini terör nedeniyle terk ettikleri”ne ilişkin maddeyi işaretlemeleri yönünde baskı yapıldığı, maddi ve manevi tazminat isteklerinde bulunmayacaklarına dair taahhüt istendiği, anayasal hak olan hak arama özgürlüğünün ihlal edildiği vurgulanmıştır.

İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin (HRW) "Göç Ettirilmiş ve Yüzüstü Bırakılmış" başlıklı Ekim 2002 raporunun "Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projeleri" bölümünde “Hükümetin göç ettirilmiş kişilerle ilgili en son girişimi, Mart 1999'da açıklanan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon

⁷ <https://www.icisleri.gov.tr/koye-donus-ve-rehabilitasyon-projesi-kdrp>

Projesidir. Başbakanın bu projeyi basına sunması, kötü kaderli 'Köye Dönüş Projesi'nin sunulmasına benziyordu: 'Proje çerçevesinde, köylerine dönmek isteyen aileler saptanacak, köylerin altyapı hizmetleri tamamlanacak, ailelerin emek gücü katkılarıyla konut yapımı hızlandırılacak ve sağlık ve eğitim gibi sosyal tesisler tamamlanacaktır. Amaç, yerli halkın yaşam standartlarını yükseltmektir. Ayrıca, bu ailelerin geçimlerini sağlamasına yardım etmek üzere, arıcılık, çiftçilik, hayvancılık, el zanaatları ve halıcılık gibi faaliyetler desteklenecektir. ?Göç ettirilmiş bazı köylüler Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi'nin, üstü kapalı bir şekilde kendilerini esas köylerinden uzak tutmaya yönelik ve zorunlu yeniden yerleştirme projesi olduğundan kuşulanmaktadır. “ denmektedir.

Köye dönüş projesi planlandığı ve amaçlandığı gibi hayata geçirilmemiş, yerinden edilmiş kişilerin BM'nin Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri'ne uygun olarak 'güvenlik ve saygınlık içerisinde' geri dönüşüne izin verilmemiştir. Geri dönüşlere ilişkin somut engellerin varlığı devam etmektedir. Evleri veya köyleri yerle bir edilmiş ve uzak yerleşim birimlerinde güvenliğin hala garanti altına alınmamış olmasından dolayı köylüler geri dönmekte istekli olmamaktadır. Geri dönüş yapan birçok köylü ise elektrik, telefon, eğitim, yol ve sağlık olanaklarından yoksun yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Yeniden yapılanma ve tarımcılığın tekrar canlandırılması için gerekli olan yardım çalışmaları ya çok az seviyede yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır. Bütün bunların yanı sıra köylere sadece ikameti olanların alınması, giriş çıkışların izne bağlanması, araçsız gidilememesi, X-Ray cihazı ile arama yapıldıktan ve GBT/Adli Sicil Kaydı sorgulaması yapıldıktan sonra köye girilebilmesi gibi uygulamalar sebebiyle köylüler köylerine geri dönememektedir; bu da köye dönüş projesinin amaçlandığı gibi hayata geçirilmediğinin göstergelerindedir.

Gözlem yapılan Düve köyünde de köye geri dönüş projesi kapsamında köylerine geri dönmeleri için aileler aranmış, geri dönmeleri halinde yapacakları evler için malzeme temininde bulunacağı söylenmiştir. Köylerine geri dönen köylülerle yapılan görüşmelerde kendilerine geri dönmeleri söylenmiş ise de süreci kolaylaştıracak desteklerin verilmediği aktarılmıştır. Köydeki evlerin yapı kayıt belgeleri bulunmasına rağmen köye elektrik verilmemiş, yol yapılmamış, okul ve sağlık ocağı ihtiyaçları karşılanmamıştır. Bütün bunların yanı sıra köylerinin girişinde bulunan kontrol noktalarıyla giriş çıkışlarının denetlenmesi/sınırlanması köyde yaşayabilmelerinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Yaklaşık beş sene önce başlayan ve duvar örme, hendek kazma, köy mezarlarını hayvancılığa kapatma gibi uygulamalarla köy tekrar fiilen boşaltılmak istenmektedir. Köyün girişinde bulunan kontrol noktasındaki asker ile yapılan görüşmelerde söylenen “Düve köyünün aslında olmadığı, köylülerin kaçak şekilde o bölgeye yerleştiği” iddiaları da bu insansızlaştırma isteğinin dile getirilmiş halidir.

SINIR KÖYLERİNE GİRİŞ ÇIKIŞLARDA YAŞANAN ENGELLEMELERİN HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ

Sınır köylerine izinle girilebilmesi hatta bazı köylere ikameti bulunmayan kişilerin izin alarak dahi girememesi uygulamaları temel hak ve hürriyetleri sınırlandırmaktadır. Bu tür sınırlandırmaların ve durdurmanın ne şekilde yapılabileceği ise anayasada belirtilmiştir.

1982 Anayasası temel hakların sınırlandırılmasının ancak kanunla ve Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak yapılabilmektedir ve bu sınırlamalar Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzenine ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacaktır.⁸ Anayasanın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulmaksızın hangi hallerde ve ne şekilde sınırlandırılabilirliği belirtilmiştir. Buna göre sınırlama kanunla yapılmalıdır. Sınırlama Anayasanın ilgili maddesinde belirtilen sebepler mevcutsa yapılabilir. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olmamalıdır. Sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine riayet etmelidir. Sınırlamanın temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunması yasaklanmıştır. Sınırlama laik cumhuriyetin gereklerine riayet etmelidir. Sınırlama ölçülülük ilkesine riayet etmelidir.

Sınır köylerindeki hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ve durdurulması uygulamalarının hukuki gerekçesi olarak askeri güvenlik bölgeleri ve askeri yasak bölgeler gösterilmektedir. Askeri güvenlik bölgeleri, mal ve can güvenliği bakımından girilmesinde sakınca görülen atış alanları ile tatbikat bölgeleri içinde atış ve tatbikat devam ettiği sürece kara, deniz ve hava askeri güvenlik bölgesi olarak sınırları ve kapsamı ilgili makamlarca uygun araçlarla ilan edilen alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Buna göre, özel güvenlik bölgesi; stratejik öneme sahip kamu ya da özel kuruluşlarının yer ve tesislerinin belirli derecede çevresini, geçici askeri güvenlik bölgesi ise; atış ya da tatbikat yapılan bölgeleri ifade eder. Bu bölgelerin çevresinde özel güvenlik önlemleri alınabilmekte, araç ve insan giriş çıkışları kontrol edilebilmektedir.

2013 yılında 265 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu'na eklenen 32/A hükmüyle valilere güvenlik bölgesi ilan etme yetkisi verilmiştir. Ayrıca, aynı hükümle özel güvenlik bölgesi ve geçici askeri güvenlik bölgesinin anlamı da genişletilmiştir. Yeni eklenen hükme göre, terörle mücadele kapsamında yürütülen operasyonlar nedeniyle de askeri ya da özel güvenlik bölgesi ilan edilebilecektir. Söz konusu hüküm şu şekildedir:

“Terörle mücadele kapsamında yürütülen operasyonlar nedeniyle, meskûn mahal dışında, can ve mal güvenliğinin korunması bakımından girilmesinde sakınca bulunan yerlerde operasyonun devam ettiği süreyle sınırlı olmak üzere; Genelkurmay Başkanlığı veya İçişleri Bakanlığı'nın göstereceği lüzum üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile askerî veya özel güvenlik bölgesi ilan edilebilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde vali kararı ile on beş güne kadar özel güvenlik bölgesi ilan edilebilir. Bu suretle ilan edilen güvenlik bölgelerinin sınırları ile yasağın kapsamı, başlangıcı ve bitimi ilgili makamlar tarafından uygun araçlarla duyurulur. Bu bölgelere ilgili makamların izni olmadıkça girilemez.”

Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği'nin 21. Maddesinde özel güvenlik bölgelerinin kurulma esaslarına ve bu bölgelerin güvenliğinin sağlanması için alınacak tedbirlere yer verilmiştir.

⁸ (Gözler, 2007: 135)

Özel güvenlik bölgeleri kurma esasları:

Madde 21 –

15) (Ek: 30/9/2014-2014/6845 K.) A-Özel güvenlik bölgelerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla aşağıda belirtilen tedbirler alınır. Bu tedbirlerin uygulanmasında korunacak mahaldeki ünitelerin önem derecelerine göre öncelikleri dikkate alınır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşların özelliğine göre gerekli görülecek ilave diğer tedbirler de alınır.

a) Kamulaştırma yapılmayan alanlar hariç olmak üzere, özel güvenlik bölgesinin etrafı tel örgü, parmaklık veya duvar ile çevrilir.

b) İç ve dış çevre aydınlatılır.

c) Giriş noktalarında ve kurum ve kuruluşun çevresinde koruma görevlileri bulundurulur.

d) Giriş-çıkış noktaları sınırlandırılır ve mevcut noktaların kontrol altında bulundurulması, araç girişlerinin kontrol altına alınması için optik plaka okuma, kartlı bariyer ve benzeri güvenlik sistemleri kurulur.

e) Devriye hizmetlerinde motorize devriye, yaya devriye veya özel yetiştirilmiş köpekler kullanılır.

f) Tesisin çevresine ve uygun görülecek diğer alanlara kaçak girişleri engellemeye yönelik erken algılama sistemleri, CCTV sistemleri, kartlı geçiş sistemleri ve benzeri güvenlik sistemleri kurulur.

g) Acil durumlarda güvenlik personelinin irtibatını sağlayan uygun haberleşme aracı kullanılır.

h) Korunan tesisin özelliğine göre personelin ve ziyaretçilerin uyması gereken kurallar belirlenerek ikaz levhaları konulur.

i) Malzeme sevkiyat işlemlerinde kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer, parlayıcı, patlayıcı, yanıcı ve yakıcı maddelere karşı özel tedbirler alınır.

j) Yangınlara karşı erken algılama ve söndürme sistemi kurulur.

k) Tesisin önemi ve coğrafi konumuna göre, havayoluyla acil intikallerde hava araçlarının iniş yapabileceği iniş peni yapılabilir.

l) Personel, konferans, film gösterisi, tatbikat ve benzeri eğitim uygulamaları ile koruma konularında bilinçlendirilir.

B- Özel güvenlik bölgelerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla alınan tedbirler için gerekli olan giderler, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşların kendi bütçelerinden karşılanır.

Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanununun 5. Maddesi 1. Derece askeri yasak bölgelerin hangi alanda kurulacağını göstermektedir.

Kanuna göre 1. Derece askeri yasak bölgeler,

a) Yurt savunması bakımından hayati önem taşıyan askeri tesis ve bölgelerin, çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen dış sınırlarının en az yüz, en fazla dört yüz metre uzağından alınan noktaların birleştirilmesi suretiyle meydana gelen alanlarda,

b) Kara sınır hattı boyunca ve lüzum görülen kıyılarda otuz ila altıyüz metre derinlikteki sahalarda tesis edilir.

Kanunda bölgeye buradaki görevlilerle, yetkili komutanlığın izin verdiği T.C. uyuğundaki diğer görevlilerden başkası girip oturamayacağı

(1) Buradaki görevlilerin aile fertlerinin bölgeye girmelerine ve oturmalarına,

(2) Türk vatandaşlarının bölgedeki su kaynaklarından faydalanmalarına,

(3) Bölge içinde tespit edilecek yollardan geçiş yapılmasına,
Yönetmelikte belirtilecek esaslara göre yetkili komutanlıkça izin verilebilir.

1. Derece kara askeri yasak bölgeler, ulusal güvenlik açısından hassas kabul olduğu iddia edilen alanların korunması amacıyla oluşturulmuş bölgelerdir. Bu bölgelerde sınır güvenliğini sağlamak ya da stratejik önemi olan noktaları korumak gerekçeleriyle sivil giriş ve faaliyetler tamamen yasaklanır. Türkiye’de bu bölgeler 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu yasal düzenlemeler, devletin güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda aldığı tedbirler olarak meşrulaştırılır. Ancak, hukuki değerlendirme açısından, bu tür yasak bölgelerin anayasa ve uluslararası hukuk çerçevesinde hak ihlalleri yaratma potansiyeli bulunur.

Yasak bölgelerin oluşturulması ve uygulanmasında mülkiyet hakkı, seyahat özgürlüğü, yaşam hakkı, aile hayatına saygı gibi anayasal ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış hakların sınırlandırılması gündeme gelir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 1. Protokolü’nün mülkiyet hakkını koruyan 1. maddesi, bu tip bölgelerin ilanında ve sınırlandırılmasında dikkate alınmalıdır. Bölgede yaşayan veya mülkiyeti bulunan kişilere adil tazminat sağlanması ve bu kişilerin temel haklarının korunması hukuki değerlendirme açısından önemlidir.

Özel güvenlik bölgesi ya da geçici askeri güvenlik bölgesi ilan edilen yerlerde halkın gündelik yaşamlarının sekteye uğratarak ekonomik ve sosyal hak ihlallerine maruz kalmaları dışında oluşabilecek problem uygulayıcıların ölçülülük ilkesine riayet etmemeleri ve kanundaki yetkilerini aşmaları sebebiyle gerçekleşmektedir. Söz konusu yasaklar yerleşme ve seyahat özgürlüğünün de kısıtlanmasına neden olmaktadır. Seyahat özgürlüğü hiç şüphesiz ki bir insan hakkıdır. İnsanın hayati fonksiyonlarını devam ettirip hayatını idame ettirebilmesi için sahip olması gereken asgari düzeydeki haklar arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi, seyahat özgürlüğüne ilişkin bir mütalaasında seyahat özgürlüğünü; “bireyin özgürce gelişimi için vazgeçilmez bir şart” olarak tanımlamıştır. Seyahat özgürlüğü alanında yapılacak olan düzenlemeler, bireyleri ekonomik, sosyal, kültürel gelişim alanında da etkileyecektir. Zira bu alanlar bireyler açısından seyahatin ve yerleşmenin ardında yatan sebeplerdir. Temel hak ve özgürlüklerin anayasal düzeyde ele alınması yeterli değildir, bunun yanında bu hak ve özgürlüklerin sınırlandırılma sebepleri ve nasıl sınırlandırılacağı o hak ve özgürlüğün niteliğine uygun şekilde düzenlenmelidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin serbest dolaşım özgürlüğü başlıklı 4. ek protokol 2.maddesi de Serbest Dolaşım Hakkını güvence altına almıştır. Buna göre; “Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir.”

1. DERECE KARA ASKERİ YASAK BÖLGELERİNİN NEDEN OLDUĞU HAK İHLALLERİ

Bu tür yasak bölgelerin ilan edilmesi ve uygulanması sırasında aşağıdaki hak ihlalleri ortaya çıkabilir:

A. Mülkiyet Hakkının İhlali

Bu bölgeler genellikle yerleşim yerleri, tarım alanları veya kişisel mülklerin bulunduğu bölgelerde ilan edilmektedir. Bu durum, mülk sahiplerinin topraklarını kullanamamalarına ve mülk değerlerinin düşmesine neden olup mülkiyet hakkının ihlaline yol açmaktadır.

B. Yerinden Edilme ve Konut Hakkı İhlali

1. derece yasak bölge ilan edilen yerlerde yaşayan insanlar zorunlu olarak yerlerinden edilir ve evlerini terk etmek zorunda kalırlar. Bu, uluslararası hukukta yerinden edilme (displacement) olarak nitelendirilir ve uygun tazminat ya da alternatif konut sağlanmazsa, insan hakları ihlaline yol açar.

C. Serbest Dolaşım Hakkının İhlali

Bu bölgelerde sivillerin serbestçe dolaşımı yasaklandığı için bölge halkının günlük yaşamını sürdürmesi zorlaşmaktadır.

D. Yaşam Hakkı ve Güvenlik Hakkı

Askeri operasyonlar sırasında siviller hayatlarını kaybetmektedirler. Bu bölgeler, silahlı çatışmaların veya patlayıcı maddelerin kullanıldığı alanlar haline geldiği için bu da sivillerin yaşam hakkını ve güvenlik hakkını tehdit etmektedir.

SONUÇ

Bu rapor, Hakkari'nin sınır köylerinde yaşanan insan hakları ihlallerini belgelemek ve kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır. İnsan Hakları Derneği'nin yerinde gözlemlerine ve başvuru sahiplerinin beyanlarına dayanarak hazırlanan bu raporda, sınır köylerinde yaşayan halkın karşılaştığı sistematik hak ihlalleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Özelde Hakkari ili olmak üzere Kürt illerinin çoğunda uygulanan yasaklar ve 1. derece kara askeri yasak bölgeler, ulusal güvenlik gerekçesiyle meşrulaştırılsa da bireysel hakları ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Bu nedenle hukuki düzenlemelerin orantılılık ilkesine göre uygulanması ve zarar gören sivillerin haklarının korunması gereklidir.

Bölge özelinde yaşanan hak ihlalleri bağlamında; yaşam alanlarına müdahale ve güvenlik gerekçeli yasaklar göz önüne alındığında birçok unsur tespit edilmiştir. Örneğin; sınır köylerine ve mezarlarına giriş çıkışlarda uygulanan sıkı denetimler, vatandaşların özgürce seyahat etme ve yaşam alanlarından yararlanma haklarını ihlal etmektedir. X-Ray cihazları, kimlik kontrolü, GBT sorgulamaları ve erzak kısıtlamaları, köylülerin gündelik yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Bu uygulamalar, vatandaşların ekonomik faaliyetlerini sınırlandırmakta ve ağır maddi kayıplara yol açmaktadır. Köylerin 1. Derece Askeri Yasak Bölge ilan edilmesi, güvenlik gerekçesiyle halkın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Ancak bu gerekçenin sıkça keyfi uygulamalara dönüştüğü tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, ekonomik ve sosyal hakların ihlali bağlamında; sınır köylerinde uygulanan denetimler ve kısıtlamalar, tarım ve hayvancılık gibi geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Özellikle meralara erişimin engellenmesi, hayvanların telef olmasına ve köylülerin ekonomik kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Ticari faaliyetlerin sınırlandırılması ve köylülere yönelik baskılar, bölge esnafı üzerinde de ciddi ekonomik etkiler yaratmıştır. Bölge halkı, bu uygulamalar nedeniyle geçim kaynaklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Tüm bu yaşanan hak ihlallerin

psikolojik ve fiziksel güvenlik endişeleri bağlamında; Sınır köylerine yakın bölgelerdeki atış poligonlarının köylere tehlike oluşturduğu ve bu durumun özellikle çocuklar üzerinde psikolojik travmaya neden olduğu tespit edilmiştir. Yani, yalın can güvenliğinden endişe ettiği, köylerinde huzur ve güven içinde yaşayamadığı görülmüştür. Bu ihlallerin ortaya çıkardığı en büyük unsurlardan birinin de adalet ve şeffaflık eksikliği olduğu gözlemlenmiştir. Gözlemler sırasında, köylülerin yaptığı insan hakları ihlali şikayetlerine karşı yetkililerin yeterince etkili ve şeffaf bir yaklaşım sergilemediği görülmüştür. Keyfi uygulamaların meşrulaştırılması, güvenlik politikalarının insan hakları ihlallerine zemin hazırladığına işaret etmektedir.

Hakkari'nin sınır bölgelerinde yaşanan hak ihlalleri, bölge halkının yaşamını derinden etkileyen çok boyutlu bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik politikaları ve askeri operasyonların baskısı altında, köylerde yaşayan insanlar zorunlu göç, ekonomik hak kayıpları, kadınlara yönelik ayrımcılık, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları gibi çeşitli ihlallerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, hem bireylerin temel insan haklarını ihlal etmekte hem de bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında derin yaralar açmaktadır. Zorunlu göçler ve yerinden edilme, halkın geçmişle olan bağını koparıırken, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin engellenmesi ekonomik bağımsızlığı yok etmekte, mayınlı alanlar ve güvenlik politikaları günlük yaşamı tehdit etmektedir. Kadınlar ve çocuklar ise bu süreçte daha fazla mağduriyet yaşamaktadır; kadınlar yoksulluk, toplumsal izolasyon ve eğitimden mahrum kalma sorunlarıyla karşılaşırken, çocuklar da eğitim olanaklarının kısıtlanması nedeniyle geleceklerini kaybetmektedir. Tüm bu sorunlar, kapsamlı ve insan haklarına dayalı bir çözüm gerektirmektedir. Devletin güvenlik politikaları, bölgedeki sivil halkın ihtiyaçlarını ve haklarını göz ardı etmemeli, yerel halkın sesine kulak veren, ekonomik ve sosyal kalkınmayı öncileyen yaklaşımlar benimsenmelidir. Bölgede barış ve istikrarın sağlanması, ancak insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışı ve bölge halkını doğrudan etkileyen politikalarda halkın katılımını sağlayan mekanizmaların oluşturulmasıyla mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, temel hakların korunması bağlamında; sınır köylerinde yaşayan vatandaşların seyahat özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve yaşam alanlarından yararlanma haklarının güvence altına alınması gereklidir. Askeri güvenlik politikaları, insan haklarını ihlal etmeyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Aynı şekilde, gözlem ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi bağlamında; insan hakları kuruluşlarının ve bağımsız gözlemcilerin sınır bölgelerinde serbestçe çalışabilmesi sağlanmalıdır. Şikayet mekanizmalarının etkili ve erişilebilir olması sağlanmalı, ihlallerin üzerine kararlılıkla gidilmelidir. Bu rapor, Hakkari sınır köylerinde yaşanan insan hakları ihlallerini gözler önüne sererek, toplumsal farkındalığı artırmayı ve sorunların çözümüne katkı sunmayı amaçlamaktadır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal barış ve adalet için vazgeçilmezdir.

İnsan Hakları Derneği